

УДК 122:7.012

І.С. РИЖОВА (доктор філософських наук, професор кафедри дизайну)

Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя, Україна

E-mail: ira_rizhova@mail.ru

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК СПЕЦИФІЧНОГО СПОСОБУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ І ВІЛЬНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

Розкривається сутність дизайнерської творчості, яка має людиновимірний характер, оскільки людина є креатором дизайнерського продукту, що вимагає відповідної методологічної рефлексії і культурного осмислення. Творчість тлумачиться як цілепокладаюча діяльність, яка є суттєвою ознакою і одним з активних станів цілісної людини, що сприяє формуванню «другої природи», яка «набудовується» над природними умовами людського буття. В дизайнерській творчості як специфічній діяльності, творчість є мірою досконалості людини і дійсності, яка виступає одним із проявів буття свободи.

Ключові слова: дизайн, дизайнерська діяльність, творчість, морфологія дизайнерської творчості, самореалізація, естетосфера, екосфера, праксіосфера, спосіб життя, рівень життя, стиль життя.

Вступ

Соціально-історичний розвиток українського суспільства супроводжується виникненням проблем, які відіграють вирішальну роль у формуванні ідеалів, ціннісних орієнтацій, світоглядних установок, визначають мотиви поведінки як окремих людей, так і різних соціальних груп, а тому вимагають спрямування серйозних зусиль на їх розв'язання чи, принаймні, суспільне усвідомлення. До числа цих проблем належить і проблема дизайну. Дослідження дизайну як соціального феномена сприяє пошукам смислових факторів буття людини, творчої самореалізації особистості, повернення реальному процесові життєдіяльності тих ідеалів, які вироблялися протягом усієї історії людства і здатні всебічно вплинути на духовний клімат сьогодення, оскільки світ людини – це справа її рук. Сучасна суспільна свідомість виявляє глибоку зацікавленість в осмисленні способів дизайнерської активності людини, виявленні суперечностей між суспільним та індивідуальним буттям, оптимальної інтеграції внутрішнього змісту особистості у нестабільному соціальному просторі, досягненні гармонійного поєднання індивідуального й національного духу на основі впровадження в життя дизайнерського буття свідомості і культури.

Становлення вітчизняного дизайну в швидкоплинному технічному світі та його здатність до системного відтворення полягає в опорі на власну історичну пам'ять, спадкоємність традицій, формування культурного середовища проживання людини, її самовідтворення й саморозгортання в сприятливих для існування умовах, які упорядковують і гуманізують простір діяльності людей, формують логіку виживання. Саме тому соціально-

філософський аналіз феномена дизайну зводиться до його дискурс осмислення як соціального, культурного, загально цивілізаційного явища, рушійної сили суспільних перетворень, створення простору для формування творчої особистості нової дизайнерської культури.

Мета статті: проаналізувати зміст базових концептів творчого дизайн-процесу у соціокультурних вимірах його формоутворюючих чинників – естетичного, етичного, практичного у діяльності пізнавального суб'єкта, а також – естетосфери, екосфери, праксеосфери, направлених на виявлення специфікації особливостей дизайнерської творчості як вільної діяльності людини.

Обговорення проблеми

Соціально-філософський аналіз творчого підходу в дизайні виокремлює категорію “дизайнерської творчості”, яка набуває особливого змісту у зв'язку з тим, що дизайнерська творчість має справу з морфосвітом, упорядкованим в просторі і часі, насиченим речовиною і енергією [1]. Всі особливості людини – від праці до мови і мислення - мають своїми засадами творчість, саме тому творчість є однією з істотних рис людини. Творчість “вписується” в основи процесу антропогенезу, що проявляється в особливостях людського мозку – його рухомості і пластичності, а не привнесенні ззовні. Адже саме суспільство (соціальність) є продуктом соціальної активності людей (суб'єктів творчості). Саме тому соціальна активність розглядається як така соціодіяльність, що являє собою креативно-епістемологічну активність людини в соціоконтинуумах. Творчість – це властива лише людині здатність створювати нові дизайнерські цінності, які є засобом самовираження людини і можливі лише за умови цілепокладаючої активності свідомості та запитів суспільно-історичної практики, які залежать від онтологічно-соціальної активності індивідів в соціумі, від креативних актів соціально-культурного порядку. За Габермасом, творчість – це діяльність, що породжує щось якісно нове, ніколи раніше не створюване [2, 642]. Спосіб буття в творчості – це арсенал духовно-інтелігібельних діяльно-активних людей або окремого суб'єкта в конгруентних їм соціальних перетвореннях. Переосмислення ролі і місця людини як суб'єкта творчості задає нове розуміння цієї проблеми в контексті дизайнерського досвіду.

Саме у дизайнерській творчості знаходить своє продуктивне завершення природа: самопізнання розпочинається з природи і закінчується природою. Проте є дві важливі розбіжності між дизайном і природою: 1) організм народжується цілісним – дизайнер бачить ціле, але творити його можна лише частинами; 2) природа починає з несвідомості – дизайнер йде протилежним шляхом: свідоме начало і несвідоме завершення початого виробу. За Ф.Шеллінгом, головна риса діяльності генія – саме єдність свідомої і несвідомої діяльності [3, 93]. Дизайнерська творчість реалізує свій предмет буття, який проявляється через суб'єкта в дії, тому що творчість – це людська природа в дії, а людина – це креатор соціально-історичної еволюції культури. В контексті аналізу дизайнерської творчості одним з найпродуктивніших є підхід до природи соціального світу, вироблений

Г.В.Ф. Гегелем, який міг розуміти його не інакше як Всесвітній дух, що саморозгортається, “який у своїй істинній природі повинен мислитись як чиста діяльність [4, 96]. В іншому місці він зауважує, що це “дух, абсолютне визначення якого є діяльний розум” [4, 372]. Водночас, для нього дух існує у формі знання. Даний момент Гегель підтверджує словами: “розум і безпосереднє знання, віра” [5, 186]. Саме ця гегелівська методологія є актуальною для розуміння процесу творчої діяльності як “чистої діяльності”. Згідно з Гегелем, мультиконструктиви світу константно корелюють з дискурсами творчого мислення та поведінки індивіда; генеральним постулатом його творчості було поняття еквівалентності буття і мислення; субстанція є еквівалентність ментальних інноваційних актів суб’єкта і екзистенції, вона не може бути статичною, а постійно-діяльнісно-ініціативною. Субстанція, на його переконання, діяльна, самодостатня, творить світ із самої себе.

Дизайнерська творчість – це сукупність способів і прийомів організації, реалізації до поступу людської життєдіяльності, способів дизайнерського буття. Буттєве призначення творчості може бути переведеним на дизайнерську (трансцендентну) мову, оскільки соціальний суб’єкт (люди, групи) при вирішенні ряду проблем не можуть абстрагуватися від тих засобів, які вони вимушені використовувати, а також від специфіки складних систем, з якими суб’єкт повинен взаємодіяти. Дизайнерська творчість включає наступні етапи: 1) розробка технічного завдання, в контексті якого виявляються висхідні дані; 2) розробка технічної пропозиції, в контексті якої дається аналіз – інформаційний, функціональний, соціологічний, естетичний, ергономічний, соціально-економічний; 3) ескізний проект – уточнюються художньо-конструкторські, ергономічні, кольорово-фактурні та інші рішення; 4) розробка технічного проекту – фіксуються кінцеві результати розробки. Саме дизайнерська творчість створює мрійника, фантазера, ясновидця, митця [6], вона детермінує специфічний творчий спосіб буття людини у світі.

Творчий підхід до дизайнерської діяльності виявляється в наступних сутнісних виявленнях: а) якісна новизна кінцевого продукту творчого акту; б) безпосередня відсутність цієї якості у висхідних передумовах творчості; в) будь-який творчий акт включає в себе інтелектуальний пошук і є продуктом гри внутрішніх інтелектуальних сил суб’єкта творчості; г) творчий пошук все більше визначається внутрішніми когнітивними зусиллями, а не хаотичними спробами безпосередніх поведінських рішень проблем за методом випадкового вибору варіантів суб’єкта творчості.

Спочатку дизайнерська творчість була вплетена безпосередньо у процес виробничої діяльності людини. Важливим стимулом дизайнерської творчості було подолання професійної замкненості, яка є багатогранною за своїми формами: 1) пристосування – застосування відомих виробничих об’єктів з неістотними змінами; 2) раціоналізація – перетворення технічних об’єктів на основі врахування конкретної обстановки; 3) створення

оригінальних, яких раніше не було, предметів і виробів. Соціально-креативний тип особистості завжди корелюється з різними видами суспільної і креативної діяльності, її діяльність має активно-динамічний і діяльно-предметний характер, що проеціюється на соціокультурний світ.

Мета дизайнерської творчої діяльності полягає в якісній модифікації світу, у створенні засобів, призначених замінити прості виробничі функції людини на творчо-креативні. Проте драматизм людського існування полягає в тому, що людина живе водночас і у сфері необхідності, приймаючи світ таким, яким він є, і в сфері свободи, тобто прагне перетворити світ згідно з власними уявленнями про нього. “Жоден індивід не має духу, котрий би діяв просто в собі, ізольовано від соціального життєвого процесу, у якому він постав чи з якого виник, і на якому не було б відбито шаблону організованої соціальної поведінки такого соціального процесу” [7, 201].

Для дизайну, як і для будь-якої діяльності, творчість є мірою вдосконалення людини. Процес творчості вимагає максимальної свободи, прагне випробувати всі можливі варіанти, прагне завжди чогось нового і незвичайного. Як відзначає І.Каганець, “Простір творчості дає психічній функції потенціальну можливість діяти ефективно і впевнено в абсолютно нових для людини ситуаціях. Тіло творчості – це найвище тіло, яке можуть розвинути функція творчості і сугестивна функція, призначені для продукування творчої інформації і втілення її в дійсність, тобто перетворення людиною самої себе і дійсності, відкритості людського буття світові, що набуває змістовно оформленого вигляду в контексті проблематизації життєво практичного вираження людини як усвідомленого акту” [8, 89]. Індикаторами творчості є, щонайменше, такі ознаки: а) свідоме цілепокладання; б) створення принципово нового дизайнерського продукту; в) орієнтація на досягнення соціально-творчих результатів. Зміст і форма в дизайнерській діяльності – це такі максими, в контексті яких під формою розуміється конфігурація культурних смислів, індексів, парадигм, композицій, стилістичних компонентів культурно-дизайнерського простору, а уже сам витвір творчості розуміється як знаково-структурна і семіотично-художня естетична модель системи в кореляції з виявленням антропокреативних потенцій. Саме людський інтелект є продуктом творчої дизайнерської діяльності. У свідомості суспільства дизайнерська творчість поєднується з ідеєю прогресу, з її кількісними інтерпретаціями в умовах, коли значно підвищується соціальний і культурний престиж винаходу у всіх сферах діяльності. Разом з тим зберігаються (і виникають знову) трактування дизайнерської творчості як особистісного (глибокого чи містичного) процесу, що не зводиться до будь-яких форм діяльності, не підлягає стандартизації чи омасовленню. У філософії дизайну, яка перебуває під впливом гносеологічних і логічних традицій, суперничають теорії, що знаходяться під впливом раціоналізації, які так чи інакше зближуються з психологічними трактуваннями.

З’ясовуючи питання про генезу “дизайнерської ідеї” у структурах цілісності досвіду, слід пам’ятати, що в розмаїтті дизайнерського досвіду

мають місце і відображення, і творчість, і фантазія, і інтуїція. Інтуїція – це мультипроцеси гностизації моделей наявно-конкретної реальності шляхом тотально-цілісного осягнення предметів і їх властивостей, відносин, кореляцій; такий раціональний розум суб'єкта, який схвачує квінтесенцію феномена і репродукує зв'язки-відносини між предметами-об'єктами наявної реальності. Інтуїція – це найсубстантивніший модус осягнення динамічності екзистенції – суб'єкта. Творча свідомість особистості присутня у різновидах дизайнерського досвіду або у вигляді відображення, або у вигляді творчого конструювання, або у вигляді функції соціальних чи інших потреб. Від цього розуміння свідомістю предметів залежить (смилова залежність) певний спосіб надання смислу предметностям у певному плані, бо первинний досвід свідомості завжди є предметний досвід. Як відзначає А.Єрмоленко, “...перехід координації діяльності до механізмів взаєморозуміння дає змогу загальним структурам зорієнтованої на взаєморозуміння діяльності утвердитись у чистому вигляді. Тому генералізація цінностей є неодмінною умовою вивільнення притаманного комунікативній діяльності потенціалу раціоналізації” [9. 114].

Об'єктом дизайнерської творчості стає сама людина (конкретний індивід) в єдності з предметними умовами, формами спілкування і самореалізації, які їй необхідно відтворити чи змінити, зберегти чи оновити. Проблема творчого підходу до дизайну не замикається на індивідуальному суб'єкті, оскільки буття в його предметностях, подіях, контактах належить суб'єкту. Відкриття буття як такого досягається людиною через процес індивідуального саморозвитку, реалізацію її самості, сутнісних сил. Особистість може найбільш повно ствердитися та реалізувати свої позитивні потенції саме у творчій праці. Творчість – це така форма людської діяльності, яка ставить за мету пошук і практичне створення нового, оригінального, унікального, кращого, прогресивнішого, соціально-значущого, інноваційного.

Предметом дизайнерської творчості є будь-яка матеріальна річ, продукт праці, сфера дослідження, перетворення, уваги, проектної зміни об'єкта: створення нових його форм і структур, зміна зовнішнього вигляду, модернізація технологічного процесу, в якому розрізняють предмет діяльності, предмет дослідження, предмет проектування, предмет оцінювання. Перетворення дійсності є одним із об'єктів дизайнерської творчості; предметне середовище для людини – це сутність виробів і їх комплексів, що оточують людину і використовуються для організації функціональних процесів життєдіяльності і задоволення матеріальних і духовних потреб. Предметно-просторове середовище та його елементи – найважливіші об'єкти творчої діяльності людини, а структурування предметно-просторового середовища – його предмет. Головна характеристика предмета дизайнерської діяльності – взаємодія з суб'єктом; суб'єкт у процесі своєї життєдіяльності змінює середовище відповідно до свого способу життя, тим самим структуруючи середовище, виокремлюючи

предметне, технічне і соціокультурне середовище, інженерні споруди тощо. Дизайн, таким чином, є діяльністю з надання предметному середовищу видового існування людських істот рис предметного світу людського родового буття.

Соціокультурне трактування дизайнерської творчості реалізується в практичному сенсі, оскільки соціальні суб'єкти (люди, групи чи суспільство в цілому) у вирішенні ряду проблем не можуть абстрагуватися ні від тих засобів, які вимушений використовувати індивід, ні від специфіки тих складних – природних, соціальних, культурних, технічних – систем, з якими взаємодіє людина. Дизайнерська культура включає в себе не тільки те, що знаходиться поза людиною, але і зміни, які людина здійснює в самій собі, в своєму тілі і своїй душі, у власному фізичному і духовному обрисі. Дизайнерська культура – це є світ творчої діяльності, а світ артефактів – це її найважливіша характеристика, яка особливо суттєва тоді, коли мова йде про матеріальну культуру – речі, будинки, споруди, техніка взагалі, про все те, що створює “другу природу”, яку людина продукує власними руками навколо себе, конструює зовнішній світ згідно зі своїм внутрішнім світом. Артефакти як штучно створені вироби чи предмети репрезентують собою мультиакції творчої діяльності із задоволення певних потреб суспільства. Артефакти культурні – це: а) конкретні продукти-предмети, наприклад, інтелектуально-ментальні, ейдетикоструктурні, художні, образно-експресивні для задоволення потреб людини і суспільства; б) соціокультурні генезисні форми, що проявляються в процесі творчої діяльності людини; в) обряди, традиції, ритуали, що виражають матриці поведінки людини і характеризують суспільство на певній стадії розвитку [10, 62-63]. Артефакти слід розглядати як специфічну одиницю, що характеризує афектаційний світ в проекції оригінальних ідей, за допомогою яких можна репрезентувати диференціальні об'єкти – предмети суспільства. Аналіз артефактів допомагає розглянути суспільство в його соціальному вимірі, дати пояснення людиновимірному характеру дизайнерської діяльності.

Артефакти дизайнерської творчості включають наступні базальні компоненти: 1) онтологічний, за допомогою якого дається інтерпретація буття – онтосу, екзистенції – дійсності; 2) герменевтичний, за його допомогою дискурс філософії дизайну усвідомлюється завдяки письмово фіксованим уявленням про життя, вченню про розуміння об'єктів і процесів; 3) культурно-семантично-семіотичний, за його допомогою морфологізуються матеріальні знаки, символи, індекси, що являють собою культурно-семантичні аспекти; 4) об'єктивно-матеріальний, що моделює матриці конкретної об'єктивації об'єкта-предмета в проекції їх дизайнерських цінностей; 5) модернпсихоаналітичний, що висвітлює імплікацію між артефактами і антропологічними модифікаціями. Артефакти дизайнерської творчості являють собою модифіковану диференційну систему культурних чи інших матриць, що виявляються в ментальних патернах, інформомоделях, інфраструктурах, у соціосистемах суспільства, направлених на прогресивну реалізацію людської сутності.

У широкому розумінні дизайн-програма – це відтворення цілісного відношення до предметного світу (в тому числі естетичного), один із проектних засобів реалізації творчого відношення до світу [11]. Дизайнер, вивчаючи і проектуючи предметний світ філософії дизайну, постійно співвідносить свою творчу діяльність зі світом культурного зразка, виокремлюючи характеристики, особливості і зв'язки з культурним зразком, із образом світу [12], формує морфологію виробу – його будову, структурну форму, організовану відповідно до його функцій, матеріалу, способу виготовлення об'єкта і самовиявленням в процесі творчої дії. В морфологічній структурності форми можна виявити два плани: 1) просторовий; 2) функціонально-технічний. Морфологія виробу – це одна з категорій дизайнерської творчості, оскільки саме в ній реально втілюється задум дизайнера як творчої особистості. Функціонально-морфологічні властивості виробу – структурні особливості, що забезпечують виконання роботи, зумовленої будовою матеріалу, способом виготовлення і функціональним призначенням виробу. Функціонально-просторова структура виробу – взаєморозташування і організація основних об'ємів і функціональних можливостей виробу чи предмета дизайнерської творчості з урахуванням принципів екологічного проектування [13, 139-141]. Засоби проектування в дизайнерській діяльності – це специфічні прийоми і принципи, що використовуються в дизайнерському творчому процесі: проектні класифікації; композиційні формоутворення; проектно-графічні моделювання; макетування; проектна графіка; соціальне моделювання.

Дизайнерська творча розробка – це проектна модель промислового або іншого виробу, комплексу виробів чи предметного середовища із застосуванням методів і засобів дизайну в процесі проектування конкретних функціонально-технічних і естетичних сторін об'єкта [14, 15]. Практика дизайнерської діяльності свідчить, що вибір засобів впливає на творче проектування і на характер форми майбутнього виробу, сприяючи формуванню парадигми екології культури – від ціннісних орієнтацій до проектної концептуалістики, – відзначає О.Генісаретський [15, 15-23]. Морфологія дизайнерської творчості, залежно від історичних, еволюційно-географічно-територіальних, соціально-екзистенційних чинників, пов'язана із соціобіологічними, археологічними, лінгвістичними, психоаналітичними, соціальними, психологічними дослідженнями матриць філософії дизайну, тому її дослідження має міждисциплінарний характер [16]. Морфологія творчості включає в себе: структурно-динамічний синтез; концептуальний дискурс-аналіз; теорію моделей-систем; дослідження культур-артефактів, культур-процесів, культур-об'єктів, культур-технологій тощо. Архітектоніка загальних принципів творчого дизайнерського проектування дозволяє широко підійти і до типології творчої конструкції, до їх класифікації згідно з принципами організації руху її елементів, вибору матеріалу, а також згідно з принципами організації форми виробу. У контексті творчої дизайнерської діяльності розрізняють такі конструкції: а) закрыта – в ній основні робочі

елементи приховані у замкненій формі; б) відкрита – основні елементи відкриті, і їх можна осягнути в процесі творчого руху матерії, що може бути оброблена в залежності від умов споживання речі. Творча конструкція дизайну – це матеріально-технічна, просторово-структурна і рухома організація речі, предмета, споруди. Як морфологічна структура, вона виникає в результаті перетворення матеріалу, вихідного набору мультиелементів та їх організації відповідно до функцій даного виробу. Творча конструкція – це об'єднуючий структурний рівень складності дизайнерського виробу, що забезпечує виконання ним певних функцій. Для дизайнера як творчої особистості характерне широке розуміння конструкції: вона може бути і метою, і засобом, і матеріалом творчого пошуку, оскільки володіє потенційними багатозначними можливостями образно-психологічного та особистісного плану. Творче осмислення конструкції, специфіка конструктивних прийомів надають виробу чи предмету авторського творчого звучання, що виходить на проблеми творчих особливостей сприйняття, мови ліній і кольорової гами [17].

Найбільш цінними принципами формування творчої конструкції є наступні: а) функціональність – ефективність дії; б) технологічність – відповідність основного принципу конструкції способу виготовлення і принципу роботи матеріалу; в) інформативність – зовнішнє вираження у формі виробу конструктивного принципу роботи, що створюють систему формоутворюючих принципів екодизайну [18, 171-174].

Людиновимірний характер дизайнерської творчості пов'язаний з формуванням індивідуальної специфічно-неповторної своєрідності предметів і об'єктів індивіда; людиновимірний характер виявляється в психоіндивідуальних особливостях особистості, її думок, емоцій, почуттів, мотивів, потреб, орієнтацій, волі, психоустановок в їх проекції на діяльнісно-активний спосіб самостановлення, що проявляється в креативних здібностях. Саме у такий спосіб індивід формує свій спосіб життя, що є творчою моделлю, в контексті якої відтворюються генезисні, онтологічні, культурно-творчі процеси. Дизайнерська творчість – це процес створення, зображення чи концептуальної моделі неіснуючого об'єкта із наперед заданими функціональними, ергономічними та естетичними властивостями. Творче проектування здійснюється в термінах і концептуальних схемах, у контексті яких складається принципова можливість перетворення об'єкта на дійсність. Доцільність проектних рішень оцінюється на основі вимог інноваційного завдання, критеріїв можливої ефективності функціонування об'єкта, а також загальних професійних творчих цінностей, що формуються в тій чи іншій ментальній культурі нації, яка являє собою агрегацію осіб, консолідованих просторово, темпорально, функціонально. На всіх етапах дизайн-процесу найважливішим є пошук, формування і наслідування мисленневому проектному творчому образу, який виявляється в контексті “чистої діяльності”. Наступний рух “інтелектуального” процесу є перехід у щось абсолютно протилежне зі свого небуття в стрибок, і тоді наявне буття образу в його відродженні й силі є образом для самого себе, перш ніж воно

усвідомить своє відношення до чужого [19, 274]. У процесі творчої діяльності дизайнера виникає образ виробу, матеріального, фізичного цілісного об'єкту, що виступає як функціональний компонент творчої діяльності. При створенні певного дизайнерського продукту відтворюються не тільки функціональні, але й соціокультурні значення (споживацькі, економічні, виробничі, проектні, ціннісно-орієнтовані, естетичні), а також соціокультурні зв'язки між людиною і об'єктом її діяльності, виробництвом і споживанням. Дизайнерський образ є об'єктом творчого проектування і виявлення художнього і естетичного ставлення людини до предметного середовища. Причому в реальному процесі розвитку загальне підносить всю масу попереднього змісту і не тільки нічого не втрачає від діалектичного руху вперед, не тільки нічого не залишає позаду себе, але й несе з собою все придбане і збагачується [20, 306-307].

У контексті дизайнерської діяльності дизайнер обробляє матеріал як вихідний предмет праці, необхідний для виготовлення речі чи виробу. Для дизайнера основний момент, який характеризує матеріал, – це творче перетворення. Як концептуаліст дизайнер використовує в якості матеріалів своєї творчості ідеї, асоціації, концепції, віртуальну інформацію, а як конструктор – звичайні виробничі матеріали, готові вироби тощо. Перетворений дизайнером матеріал слід умовно розділити на: концептуально-творчий, проектний та виробничий. Властивості матеріалу, які слід вивчити в процесі дизайнерської творчості, – це структура, фактура, текстура матеріалу, їх здатність піддаватися обробці з метою досягнення потрібного вигляду речі. Залежно від формоутворюючих і декоративних ознак, розрізняють наступні властивості предмету: а) конструкційні; б) декоративно-конструкційні; в) декоративно-захисні [21].

Властивості матеріалу для дизайнерської творчості є формоутворюючим фактором, оскільки від нього залежить кінцевий результат всієї творчої розробки – від проектної концепції до форми виробу, в тому числі і зовнішнього вигляду. Таким чином, формування властивостей виробу відіграє значну роль у творчій діяльності дизайнера. У творчій дизайнерській роботі модернізація виробу означає зміну структури виробу, його зовнішнього вигляду у зв'язку зі змінами сучасних норм і вимог. При модернізації виробу може змінюватися один або декілька параметрів виробу (конструкція, форма, матеріал виготовлення чи технологія). Модернізація покращує техніко-експлуатаційні і споживацькі властивості виробів і приводить їх у відповідність зі змінами соціокультурної ситуації виробництва і споживання. У реалізації дизайнерської творчості модифікація виробів являє собою їх перетворення такою мірою, яка зумовлюється виробничою чи економічно-кон'юнктурною необхідністю, а також цілями поліпшення експлуатаційних властивостей предмета, коли структура виробу принципово не змінюється, а відбуваються лише часткові зміни (заміна матеріалу, технології, окремих деталей, форми). Дизайн як творчий феномен – це матриця соціокультурного досвіду індивіда, що

визначається його здібностями до художньо-естетично-дискурсивного освоєння світу-соціуму, природи-екзистенції, образно-знакових феноменів за допомогою креативного відображення, інтуїції, пам'яті, емоцій. Цей континуум дизайнерської діяльності суб'єкта задовольняє потреби-інтереси людини, репродукує світ природи і соціуму в чуттєвих і емотивно-рефлексивних матрицях. Завдяки творчому підходу до пізнання дійсності вибудовується новий світ згідно максим прекрасного, гармонійного, конгруентного, дизайнерська творчість виступає як специфічний спосіб буття людини в дизайнерському світі.

Категорія творчого дизайнерського проектування відображає багатозначність життєвого світу індивіда, що корелюється в контексті предметної цілісності. Через образ речі у процесі сприйняття і освоєння дійсності відбувається усвідомлення культурної цінності предмета, виникає комунікативний зв'язок дизайнера і споживача. Перш за все, проектний творчий дизайнерський образ – це ідеальне уявлення про об'єкт, художню модель, створену творчою уявою дизайнера, що виражає його ставлення до дійсності. Образ у дизайні визначає творчі аспекти і підходи до проектування: художнє моделювання соціальних і культурних ситуацій, композиційне формоутворення цілісності об'єктів і смислоутворення, що реалізується в просторовій структурі об'єкта [22]. Дизайнерські вироби як носії певних соціосмислів, соціонормативів відрізняються оригінальністю, прогресивністю, здійснюючись в макромоделях культури. Дизайн константно виникає як трансформаційний фактор перетворення соціуму, що відбувається під впливом чинників – економічних, політичних, екзистенційних, державних, культурологічних, етичних, естетичних. Дизайн смисловтілює в практиці імідж предмета, стилістику, традиції, деталі, ритуальність, звичаї своєї епохи як максими творчої особистості, включає в свою макромодель творчі механізми его-індивідуальності. Кожна епоха продукує свої творчі парадигми дизайну, що свідчать про еволюцію епохи і соціуму, апелюючи до таких стадій розвитку, як модернізація, інноваційність, реконструкція в констеляції з соціокультурними, екзистенційними цінностями і традиціями національного середовища.

Дизайнерська творчість, пов'язана з категорією “спосіб життя”, являє собою сукупність форм життєдіяльності в єдності з умовами, детермінованими як соціальними відносинами і середовищем, так і вільними особистостями. Дизайн через модернізацію предметного середовища впливає на спосіб життя великих соціальних груп населення. Показники творчого способу життя – це компоненти, визначені працею, побутом, його соціально-культурними аспектами, цивілізацією, національним менталітетом, матеріальним, житловим і соціальним забезпеченням, транспортом і зв'язком, охороною навколишнього середовища і особливо – ціннісними орієнтаціями [23]. Для дизайнера велике значення мають такі показники способу життя: а) якість життя – інтегральна економічна характеристика різного співвідношення значущості показників у ньому; б) рівень життя – інтегральна економічна характеристика умов життя, що

враховує економічні фактори, характер потреб і можливості їх задоволення; в) стиль життя – цілісне уявлення про особливості поведінки, спілкування, смакових переваг особистості чи соціальних груп.

Дизайнерська творчість відображає вільні форми, через які особа чи група впливає на довкілля, тому дизайнер повинен враховувати ці складові при визначенні цілей проектування та архітектоніки і комбінаторики формоутворень. Слід відзначити, що ніколи ще творчість не була предметом такої уваги філософів, психологів, соціологів, педагогів, як зараз. У сучасній філософській літературі прослідковується намагання дослідити конкретні види творчості – в науці, техніці, мистецтві – дослідити її психологічні основи. Застосовується і відповідна методологія: природно-наукова, філософська і психологічна, але в цих роботах не досліджується філософське питання: “Як взагалі виникає дизайнерська творчість?” Самі по собі здібності, таланти, освіта, культурна розвиненість ще не роблять людину творцем, адже творчість – це образ дизайнерського життя, право людини, моральний імператив, що бере витоки в цілепокладаючій здатності свідомості, корелюється зі світом ідеального. Дизайнерська творчість – це проектна художньо-технічна діяльність по розробці промислових виробів з високими споживацькими властивостями і естетичними якостями, по формуванню гармонійного предметного середовища – житлової, виробничої, соціально-культурної сфер.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що роль дизайну – в суспільній цінності і відрізняється від природи тим, що є “дією”, “творінням через свободу” [24, 11], продуктом здібності людини ставити високі цілі. Поступальний розвиток творчої демократії визначається зростанням її організованості, ступенем цілісності, підвищенням ступеня організованості і відкритості, надійності; збільшенням можливостей вирішувати складні соціальні проблеми та долати суспільні кризи [25, 3]. Дизайнерська творчість виражає людське устремління до вільного цілепокладання, що є проявом адекватної людської природи, “другої природи” по відношенню до природної; це умови буття і вдосконалення людини, міра її культурних цінностей, регулятор гармонії людини, культури, світу. Дизайнерська творчість є виразом духовних і душевних сил людини, які породжуються творчістю і в яких втілена діалектика життя і культури; що проявляється через зовнішню і внутрішню досконалість людини і суспільства, упорядковану людську діяльність, що допомагає гуманістичним чином перебудувати всі сфери цивілізації, олюднюючи їх [26, 428-429]. Дизайнерська творчість – це засіб організації соціуму, розвитку сутнісних сил людини, культурного ареалу людини. Як відзначає М. Михальченко, “соціокультурна теорія завжди прагне пов’язати в цілісність три підходи до суспільства: філософський, коли розглядається сенс розвитку суспільства і людини; соціологічний, коли суспільство розглядається як соціум (соціальні структури, інститути, відносини, норми, дії); і культурологічний, коли суспільство розглядається як породження загального процесу

культуротворення, де системи виховання, освіти, науки відіграють найважливішу роль” [27, 38-39]. Царство людини, тобто сфера її автентичного існування та специфічних саме для людини засобів впливу на довкілля, становить систему творчих сил. Провідну роль у трансформаціях відіграють внутрішні чинники, тобто реальні живі людські сили, для яких творчість являє собою водночас результат, спонуку та засіб перетворення суспільства. Але не можна сприяти благу всього людства, не зробивши себе самого таким, яким ти можеш і маєш стати. Передумовою індивідуальної творчості є здатність мислити дивергентно і конвергентно; дивергентне мислення дає змогу людям відчувати різницю між ситуаціями, явищами і надіями; конвергентне мислення – вловити у всьому цьому щось подібне; у творчих людей, зазвичай ці два види мислення добре розвинені. “В людині є щось таке – пише він, – що пояснити знизу не можна, в ній є щось, що приходить до неї з вищого світу. Ніякі потуги не можуть дати задовільного пояснення її вищій природі” [28. 13]. Творчий акт вириває людину із рабського примусового стану і підіймає до розуміння свого буття. Дизайнерська творчість – прояснення світу, його перетворення і одухотворення, момент самоствердження особистості результатом гри її духовних сил, один із станів внутрішньої духовної культури людини, іманентний процесу духовного самоствердження, джерело формування і функціонування культури, царство свободи і спосіб становлення особистості.

Висновки

Таким чином, творча діяльність особистості – усвідомлена, активна діяльність людини, направлена на пізнання і перетворення дійсності; діяльність, що створює нові, оригінальні, ніколи раніше не створювані предмети та вироби, які сприяють подальшому розвитку культури. Творчий дизайнерський процес – це сукупність стадій роботи дизайнера як творчої особистості по втіленню замислу в безпосередню життєдіяльність. Вимога дизайнерської творчості – відображати назрілі потреби суспільства, розкривати людські уявлення про всебічний і цілісний розвиток особистості. Дизайнерська творчість виявляється в реалізації найдосконалішої ідеї, найвищої мети, і людина прагне досягти її через свою творчу діяльність. Мрія і фантазія – це крила людської свідомості, завдяки яким людина може піднятися над наявною дійсністю. Тому проблема дизайнерської творчості не замикається на індивідуальному суб’єкті, оскільки буття в його предметностях, надіях, контактах замикається на самому суб’єкті, але проблема ця не має загального плану вирішення, оскільки відкриття буття завжди досягається людиною через акти самозміни, через процеси особистісного розвитку, а також розвитку світу, соціуму. Необхідно відзначити, що творча комбінаторика – це один із методів формоутворення в дизайні, заснований на пошуку, дослідженні закономірностей і варіативних змін просторових, конструктивних, функціональних і графічних структур предмета. Специфіка творчої комбінаторики близька до природного формоутворення, що дає можливість найбільш економічно використовувати

елементи конструкцій і має пряме відношення до творчого перетворення світу, результуючі свої креативні здібності.

Список використаної літератури

1. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. Соч. Т.IV. - М.: ИФ АН СССР, 1959. – 347 с.
2. Философский энциклопедический словарь /Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. - М.: Сов. Энциклопедия, 1989. - 815 с.
3. Гулыга А. Шеллинг. - М., 1982. - С. 93.
4. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. - М.: Мысль, 1977. - Т. 3. - 471с.
5. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук.-М.: Мысль, 1974.-Т. 1.-452 с.
6. Левчук Л. Західноєвропейська естетика ХХ ст. - К.: Либідь, 1997. - 224 с.
7. Джордж Г. Мид. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста: Пер. з англ. та передмова Т. Корпало. - К.: Український Центр духовної культури, 2000. - 416 с.
8. Каганець І. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика. - Київ.-Тернопіль: Мандрівець-Port-Royal, 1997. - 204 с.
9. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. - К.: Лібра, 1999. - 488 с. - С. 321.
10. Юрчук В.В. Современный словарь по культурологии. - Мн.: Современное слово, 1999. - 736 с.
11. Промышленный дизайн будущего: и будущее промышленного дизайна //Маркетолог, 2003. - № 6. - С. 11-14.
12. Генисаретский О.И. Проблемы исследования и развития проектной культуры дизайна: Автореф. дис... канд. искусств.: 17.00.06 /Всесоюз. н.-и. ин-т техн. эстетики. - М., - 1988. - 20 с.
13. Бойчук А.В., Орлова О.А. “Экодом”-реализация принципов экологического проектирования //Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб. наук. пр. - Харків: ХХПІ, 2000. - № 2-3. - С. 139-141.
14. Основные термины дизайна: Крат. справ.-словарь /Труды ВНИИТЭ-М., 1988. - 87 с.
15. Генисаретский О.И. Экология культуры: от ценностных ориентации-к проектной концептуалистике //Теоретические и проектные проблемы. Экология культуры. - 1991. - № 1 - С. 15-23.
16. Анцупова Л.Д. Междисциплинарные связи в структуре творческой деятельности дизайнера: Автореф. дис... канд. искусствоведения /Моск. высш. худож.-пром. уч-ще (б.Строгановское). - М., 1989. - 25 с.
17. Дизайн в техническом творчестве /Под ред. Г.Г. Козаченко.-Київ: О-во «Знание» УССР, 1988. - 17 с.
18. Орлова О.А. Формообразующие принципы Экодизайна //Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб. наук. пр.-Х.: ХХПІ, 2000. - Вип. 4-5. - С.171-174.
19. Гегель Г.В.Ф. Политические произведения. - М.: Наука, 1978. - 438 с.
20. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. - М.: Мысль, 1972. - Т. 3. - 371 с.
21. Погосян Г.Г. Художественные основы проблематизации в комплексном дизайнерском проектировании. /Труды ВНИИТЭ. - М., 1990. - 24 с.
22. Сидоренко В.Ф. Генезис проектной культуры и эстетика дизайнерского творчества: Автореф. дис... д-ра искусств: 17.00.06 /ВНИИ техн. эстет. Гос. ком. СССР по науке и тех. - М., 1990. - 32 с.
23. Основные творческие концепции и проектные направления современного дизайна: Учебно-метод. руководство по изучению курса “Этика и эстетика” для студентов технолог. спец.-М.: Гос. акад. сферы быта и услуг, - 1994. - 41 с.

24. Кант И. Критика чистого разума. - М.:Мысль, 1994. - 591 с.
25. Удовика Л.Г. Діалектика моралі і права у розвитку демократії: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09. 00. 03 /Запорізький державний університет. - Запоріжжя. 1998. - 17 с.
26. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. - М.: Наука, 1977. - С.428-429.
27. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія //Філософія освіти. Київ: Майстер Клас, 2005. - № 1 - С. 38-51.
28. Бердяев Н. Пути гуманизма /Истина и откровение. К критике Откровения /Сост. предисловия В.Г. Безсонова, примеч. Е.В. Брониковой.-СПб: РХГИ, 1996. - 386 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Hegel G.V.F Phenomenology of Spirit. Works. Volume IV. - M.: IF ANSSSR, 1959. - 347 p.
2. Encyclopedic Dictionary of Philosophy / Editorial Board.: SS Averincev, EA Araboglu, LF Ilyichev and others - 2nd Edition - Soviet Encyclopedia, 1989. - 815 p.
3. Guliga A. Schelling. - M., 1982. - P. 93.
4. Hegel G.V.F. Encyclopedia of Philosophy. - M: Thought, 1977. - Volume 3. - 471 p.
5. Hegel G.V.F Encyclopedia of Philosophy science.-M.: Thought 1974.- Volume 1.-452 p.
6. Levchuk L. West European aesthetics XX century. - K. Lybed, 1997. - 224 p.
7. George H. Mead. Spirit, self and society. In terms of social behaviorist: Trans. from English. and foreword by T. Korpalo. - Kyiv: Ukrainian Cultural Spiritual Center, 2000. - 416 p.
8. Kaganets I. Psychological aspects of management: Jung's typology, Socionics, psyhoinformatyka. - Kiev.-Ternopil: Wanderer-Port-Royal, 1997. - 204 p.
9. Ermolenko A.M. Communicative practical philosophy. Textbook. - K.: Libra, 1999. - 488 p. - P. 321.
10. Jurchuk V.V. Modern Dictionary of Cultural Studies. - Mn.: Modern Word, 1999. - 736 p.
11. The industrial design of the future: the future of industrial design // Marketer, 2003. - № 6. - P. 11-14.
12. Genisaretsky O.I. Problems of research and development of design culture design: Dissertation of the candidate of the Arts.: 17.00.06 / All-Union Research Institute. - M., - 1988. - 20 p.
13. Boychuk A.V., Orlov O. "Eco-Home"-the realization of the principles of ecological design // Traditions and innovations in higher architectural and artistic education: Scientific Papers - Kharkov: XXPI, 2000. - № 2-3. - p.139-141.
14. The basic terms of design: quick reference dictionary / Works VNIITE-M., 1988. - 87 p.
15. Genisaretsky O.I. Environmental culture: from value-orientation to the design // Theoretical and design problems. Ecology culture. - 1991. - № 1 - P. 15-23.
16. Antsupova L.D. Interdisciplinary communication in the structure of a fashion designer: Abstract of PhD. Dissertation Arts. - M., 1989. - 25 p.
17. Design in the technical work / edited G.G. Kozachenko.-Kiev: Society "Knowledge" of the USSR, 1988. - 17 p.
18. Olga Orlova Formative principles of Ecodesign // Traditions and innovations in higher architectural and artistic education: Proceedings of XXPI.: , 2000. - Issue 4-5. - P.171-174.
19. Hegel G.V.F. Political works. - Moscow: Nauka, 1978. - 438 p.
20. Hegel G.V.F. Science of logic. - Moscow: Thought, 1972. - V. 3. - 371 p.
21. G. Poghosyan. Art foundation problematization in the design of integrated designer / Works VNIITE. - M., 1990. - 24 p.

22. Sidorenko V.F. Genesis of the project culture and aesthetics of design creativity: the dissertation of Dr. Art: 17.00.06 / Institute of Technology aesthetic USSR State Committee for Science and Technology - M., 1990. – 32 p.

23. Main creative concept and design direction of modern design: instructional guide on studying the course "Ethics and Aesthetics" for students of technological specialties. - Moscow: Academy of life and services, - 1994. – 41p.

24. Kant I. Critique of Pure Reason. - M: Thought, 1994. - 591 p.

25. Udovika L.G.. The dialectics of morality and law in democracy: Dissertation PhD 09. 00. 03 / Zaporozhye State University. - Zaporizhzhya. 1998. – 17 p.

26. Herder J.G. The ideas of the philosophy of history. - Moscow: Nauka, 1977. - P.428-429.

27. Mihalchenko M. Philosophy of education and socio-cultural theory // Philosophy of Education. Kyiv: Master Class, 2005. - № 1. – p. 38-51.

28. Berdyaev N. Way humanism truth and revelation. A Critique of Revelation / Compiled preface V.G. Bezsonov, note E.V. Bronnikova.-Petersburg: RHGI, 1996. - 386 p.

И.С. РИЖОВА (доктор философских наук, профессор кафедры дизайна)
Запорожский национальный технический университет, Запорожье
E-mail: ira_rizhova@mail.ru

КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ДИЗАЙНЕРСКОГО ТВОРЧЕСТВА КАК СПЕЦИФИЧЕСКОГО СПОСОБА САМОРЕЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ И СВОБОДНОГО ОСВОЕНИЯ МИРА

Раскрывается сущность дизайнерского творчества, которое имеет человекомерный характер, постольку человек есть креатором дизайнерского продукта, что требует методологической рефлексии и культурного осмысления. Творчество рассматривается как целенаправленная деятельность, которая есть сущностной чертой и одним из активных состояний целостного человека, которая способствует формированию «второй природы», которая «надстраивается» над природными условиями человеческого бытия. В дизайнерской творчестве как специфической деятельности, творчество есть мерой усовершенствования человека и действительности, которая выступает одним из проявлений бытия свободы и свободного освоения мира.

Ключевые слова: дизайн, дизайнерская деятельность, творчество, морфология дизайнерского творчества, самореализация, эстетосфера, экосфера, праксиосфера, способ жизни, уровень жизни, стиль жизни

I. Ryzhova (Ph.D., Professor of Design)
Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya
E-mail: ira_rizhova@mail.ru

CONCEPT DEVELOPMENT DESIGNER CREATIVITY AS SPECIFIC WAYS OF SELF-IDENTITY AND THE FREE DEVELOPMENT OF THE WORLD

The essence of design work, which is the human dimension of nature, as man is a creator designer product which requires appropriate methodological and cultural understanding. Purpose of the paper: to analyze the content of the basic concepts of the creative design process in creating social and cultural dimensions of its form factors - aesthetic, ethical, practical activities in the educational subject and - estetosfery, ecosphere, praksiosfery aimed at identifying creative design specification features as the free activity person.

Creativity is interpreted as an activity which is an essential feature and one of the active states of the whole man, which contributes to a "second nature" which "installation will

proceed" over the natural conditions of human existence. In design creativity as a specific activity, creativity is a measure of human excellence and perfection itself and reality, seen as changing formation to work as diversified experience in design, develop imagination, intuition, through which the unconscious manifests itself in ekzystentsiy them as agents of, proved that design work associated with such phenomena as life, living, lifestyle, and is free of human activities on the creation of new objects and stands as one of the manifestations of life freedom.

Creativity is analyzed as inherent in a person's ability to create new design values are the means of expression rights and possible only if the activity of consciousness and requests socio-historical practice, depending on the ontological and social activity of individuals in society, from the creative acts of social and cultural order. A creative approach to design activity is found in the following intrinsic detection: a) the quality of the final product novelty creative act; and b) the lack of immediate money in rising art premises; c) any creative act involves intelligent search and the game is a product of internal intellectual forces subject of creativity; d) creativity is increasingly determined by internal cognitive effort rather than making direct attempts chaotic behavior problems by the method of random variations of the subject of creativity. Is noted that the design, as well as for any activities, work is a measure of perfectionism. The process requires maximum creative freedom, wants to test all possible, always seeking something new and unusual. The object of the design work is man himself (specific individual) in unity with the substantive conditions, forms of communication and self-realization that she needed to play or edit, save or update. Substantiated that mofolohiya product - it's one of the categories of design work, since it really embodies the idea of designer as a creative person. Functional and morphological properties of the product - structural features that ensure performance, due to the structure of the material, method of manufacture and the functional purpose of the product. Functional and spatial structure of the product - and the relative amounts of the basic organization and functionality of the product or object design work based on the principles of ecological design. Design Tools in Design activities - are specific techniques and principles used in the creative design process: design classification; composite forming, drawing, graphic design, layout, graphic design, social design. The analysis of the most valuable principles of forming a creative design are the following: a) functionality - effectiveness, b) adaptability - compliance with the basic principle and design method of manufacturing the principle of the material, and c) informative - the outward expression in the form of the product of the principle of constructive work create a system formoutvoryuyuchyh principles of Ecodesign. Design an image of an object and detecting the creative design of artistic and aesthetic relationship between man and the objective environment. It is concluded that design work associated with the category of "lifestyle" is a collection of forms of life in union with the conditions as deterministic social relationships and environment, as well as free individuals. For the designer are important indicators such lifestyle: a) quality of life - integrated economic characteristics of different importance value indices in it, and b) the standard of living - the integrated economic characteristics of life, taking into account economic factors, the nature of the needs and opportunities to meet them, c) lifestyle - a holistic view of behavior, communication preferences of individual or social group. Thus, the design work - a clarification of the world, its transformation and inspiration, a moment of self-affirmation of the individual game results of spiritual forces, one of the states of inner spiritual culture of human immanent process of spiritual self, the source of creation and functioning of culture, the realm of freedom and the way of personality.

Key words: design, design work, creativity, morphology design creativity, self-realization, estetosfera, ecosphere, praksiosfera, lifestyle, living, lifeway.

Стаття надійшла до редколегії 23.08.13

Прийнята до друку 28.08.13

Рецензент: д.філос.н, проф. В.Г.Воронкова